

PREVENCE, PROFYLAXE A VÝCHOVA V POJETÍ STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

Prokop Tomek

„Preventivně-profylaktická a výchovná činnost čs. kontrarozvědky v boji s pravicovými a antisocialistickými živly je jednou z nejnáročnějších, ale také nejcennějších oblastí práce. Má při realizaci bezpečnostní politiky strany své nezastupitelné místo, je významnou profesionální, odbornou a ideově politickou prací každého pracovníka čs. kontrarozvědky. Předpokládá však vysokou politickou a odbornou připravenost, znalost všech zákonů a jiných právních předpisů a umění je aktivně využívat.“¹

Úvodem

Bepečnostní aparát využíval k perzekuci oponentů komunistického režimu různé druhy nástrojů. Nejznámějším a nejviditelnějším byl postih trestněprávní. Opíral se o zákonná ustanovení tehdejšího režimu (trestní zákon a trestní řád), která byla i široké veřejnosti známá a srozumitelná. V podmínkách vlády komunistické strany se zákon stal jen „pláštíkem“ k vykonávání tzv. třídní spravedlnosti podle zájmů a potřeb režimu. Vedle toho ale existovalo velké množství zákroků a opatření vykonávaných například z iniciativy Státní bezpečnosti mnoha jinými způsoby. Tyto zákroky se opíraly o rozhodnutí samotné StB, o stranické směrnice a až v sedmdesátých letech o vágně kodifikovanou preventivní funkci bezpečnostního aparátu. Ve skutečnosti byly neoprávněným a nezákonným postihem.

¹⁾ Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), rigorózní práce Oldřicha Mézla: MÉZL, Oldřich: *Kontrarozvědná opatření proti podvratné činnosti pravicových a antisocialistických elementů z hlediska předcházení a odhalování trestné činnosti podle § 92, 98 a 99 trestního zákona*. VŠ SNB, Praha 1980, s. 82.

V obecném povědomí je pocítován rozdíl v míře otevřené represe mezi obdobími nazývanými obecně „padesátá léta“ a „normalizace“. V průběhu doby je samozřejmě patrný posun v užívaných formách represe. Postupně klesá počet odsouzených a vězňů nepřátel režimu. Jedním z důvodů byl zmenšující se počet aktivních odpůrců, který klesal s rostoucí stabilitou režimu. Nešlo však o to, že by se režim dobrovolně odkláníl od politiky masové perzekuce skutečných či jen potenciálních oponentů. Byl k tomu donucen. Měnil se ale i celkový postoj společnosti, od znatelného nesouhlasu k většinové apatii. Měnily se i formy aktivit užívané „nepřáteli“ režimu: pokusy o otevřenou protirežimní akci byly vystřídány opatrnými snahami o prosazování občanských práv. Patrnější byly i snahy o existenci nezávislou na režimu, což bylo zpočátku nemyslitelné. Vznikala tajná řeholní společenství, undergroundové okruhy, skupinky neoficiálního vzdělávání, ale také pololegální místní kulturní ohniska, dětské a mládežnické oddíly, ekologické iniciativy. Utajení těchto iniciativ bylo různé. Příčinou jiného přístupu byly i změny v zahraničněpolitické situaci, zejména helsinský proces a zvýšený zájem světové veřejnosti o poměry v Československu.

Neznamená to ovšem, že StB postupně přestala perzekvovat oponenty režimu. Volila jen skryté a promyšlenější formy, než tomu bylo v počátcích režimu. Zdánlivě ustoupila od represe k prevenci. Prevence byla vedle represe a informační činnosti formálně jedním z hlavních úkolů československé kontrarozvědky.²

Různá preventivní opatření postihla zejména v druhé půli existence komunistického režimu v Československu statisíce občanů. Postihla je bez soudu, často bez varování, bez možnosti se hájit. Omezila je v jejich občanských právech, způsobila fatální změny jejich životů. Byl to jev, jehož úplný vliv a rozsah není dosud znám a docenován.

V následujícím textu budou často užívány pojmy „prevence“ a „profylaxe“, které jsou v podstatě zaměnitelné. V pojetí StB byla prevence spíše „předcházením“, zatímco profylaxe byla „zabraňováním“ či „rozkládáním“. Pojem „profylaxe“ byl přejímán ze Sovětského svazu, od sedmdesátých let se pak v dokumentech StB již takřka nevyskytuje.

První období

Rostoucí důraz na využívání preventivních, profylaktických, výchovných a rozkladných opatření se objevuje v době, kdy se první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Antonín Novotný chystal ohlásit úspěšné vybudování socialismu v ČSSR. První zmínky o cílevědomém využívání mimosoudních prostředků postihu lze v materiálech StB nalézt na přelomu padesátých a šedesátých let. Státní bezpečnost se ve svých směrnících a pokynech zaštiťovala závěry XI. sjezdu KSČ a usnesením politického byra ÚV KSČ

²⁾ Zákon č. 40/1974 Sb. o SNB, § 1: 1) Sbor národní bezpečnosti je jednotným ozbrojeným bezpečnostním sborem, jehož základním posláním je chránit socialistické společenské a státní zřízení, veřejný pořádek, bezpečnost osob a majetku. 2) Své poslání plní Sbor národní bezpečnosti preventivní a výchovnou činností a uplatňováním prostředků státního donucení.

z 21. dubna 1959. V období již stabilizovaného režimu neměl postih občanů spočívat jako dosud jen v přímé represí, ale i v prevenci s cílem snižovat objem „trestné činnosti“. Rostoucí využívání prevence bylo spojováno úměrně „s upevňováním socialistického charakteru společnosti“. Hlavní myšlenkou bylo postihovat mimosoudně případy menší závažnosti, a to především u provinilců z řad „pracujících“, tedy zejména dělnické třídy. Nový přístup se nesměl týkat uvědomělých nepřátel režimu.

Inspiraci čerpala StB podle dobového zvyku ze sovětských zkušeností. Jeden z podkladů konzultativního jednání mezi zástupci Ministerstva vnitra ČSSR a Výboru pro státní bezpečnost při radě ministrů SSSR (KGB) v roce 1962 nesl název *Profylaktická práce Státní bezpečnosti*. Podle dokumentu nečekala KGB na spáchání trestného činu, ale snažila se mu zabránit. KGB rozeznávala všeobecnou a individuální profylaxi. Mezi všeobecnou profylaxi se řadila veškerá opatření státních i společenských organizací k zabránění „podvratné činnosti nepřátelských rozvědek a protisovětských živlů uvnitř strany“, individuální profylaxe byla zase zaměřena na jednotlivce či skupiny osob. Údajně podle usnesení ÚV KSSS a rady ministrů SSSR z 2. března 1959 „o účasti pracujících na ochraně veřejného pořádku v zemi“ (tedy krátce předtím, než totéž „objevilo“ vedení KSČ) začala KGB více využívat veřejnost k působení na jednotlivce. KGB užívala tajné a veřejné formy profylaxe. Za pozornost stojí zejména formy a metody individuální profylaxe. Tato činnost je podepřena výmluvným citátem V. I. Lenina: „*Nejprve musíme přesvědčit a potom donutit.*“³ KGB ujišťuje, že profylaxe je především působení přesvědčováním, nikoliv vyhrožováním a zastrašováním. Bez jakéhokoliv zdůvodnění se v elaborátu uvádí, že za protispolečenské jednání osoby nese morální odpovědnost kolektiv, v němž tato pracuje, studuje nebo se společensky vyžívá. Kolektiv pak má vůči jednotlivci i práva: „*V důsledku toho může být profylaxovaná osoba vyloučena z řad příslušné organizace (například vyloučena z Komsomolu nebo KSSS), kolektiv může požádat vedení podniku nebo úřadu o uvolnění nebo převedení takové osoby na jinou práci, o vyloučení ze studií atd.* [...]“

Jak je známo, VSB⁴ je orgánem státní moci, a nemůže tudíž sám podnikat kroky výchovného rázu vůči profylaxované osobě. Úkoly na něj kladené plní zapojením veřejnosti do profylaktické práce, opíraje se o masové organizace a kolektivy pracujících.“⁵

Sovětské zkušenosti v této oblasti byly přejímány od počátku šedesátých let.

Asi první vlastní směrnici československé Státní bezpečnosti pro užívání mimosoudních nástrojů represe byla *Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci* z roku 1960.⁶ Přístup k provinilcům měl být diferencovaný. Vedle společenské nebezpečnosti měla být třídní příslušnost provinilce hlavním kritériem při rozhodování, zda aplikovat profylaxi. Ta měla být využívána v první řadě u „*dělníků*,

³) LENIN, Vladimír Iljič: *Spisy*, sv. 32. Praha 1955, s. 217.

⁴) VSB – Výbor Státní bezpečnosti = KGB.

⁵) ABS, f. Sekretariát FMV (A 2/3), i. j. 2139, Informace a závěry z konzultativních jednání mezi představiteli čs. ministerstva vnitra a Výboru pro státní bezpečnost při radě ministrů SSSR v r. 1962.

⁶) ABS, f. II. správa SNB (dále A 34), i. j. 1823, Metodická pomůcka k provádění profylaxe ve státobezpečnostní práci, č. j.: Sv-0017/02-1960.

družstevníků, drobných a středních rolníků a pracujících inteligence“. Mohla být použita i u „*bývalých řemeslníků, živnostníků a jiných maloburžoazních vrstev*“. Zásadně neměla místo u „*osob z řad bývalé buržoazie a jejich přísluhovačů, bývalé vysoké byrokracie, reakčních vyšších důstojníků, ředitelů továren apod.*“ nebo kulaků a rolníků-spekulantů. Nejvíce otazníků viselo nad „*inteligencí*“, u které měla být profylaxe využívána diferencovaně na základě vztahu provinilce k socialismu. Větší benevolence měla být projevována vůči mladistvým. O konkrétních a přesných formách provedení se ve směrnicih nepíše. Na prvním místě se uvádí úloha agentury, spíše rozkladná než preventivní, která se ovšem nejvíce jeví v tehdejší pojetí preventivně-výchovných opatření (dále PVO) jako případná. Volba ostatních forem opatření byla ponechána na operativci: „*Profylaktická a rozkladná práce je práce s lidmi. Je živá, mnohotvárná, rozmanitá a pestrá, mění se její formy. Nelze ji vtěsnat do šablon a receptů, které vedou k dogmatismu a mohou způsobit více škody než užítu.*“⁷ Ani v budoucnu nenajdeme konkrétní pokyny, jaké formy má prevence a profylaxe vlastně mít.

Prevence se pak dostala i do *Směrnice pro agenturně-operativní práci Státní bezpečnosti* v roce 1962. Je zde definována takto: „*Preventivně-výchovná opatření jsou taková opatření, která umožňují operativním pracovníkům upevňovat spojení s lidem, včasným zásahem předcházet, zabránit nebo alespoň paralyzovat rozrůstání trestné činnosti. Dále musí napomáhat k překonávání všech pozůstatků minulosti v myšlení občanů, které mají svůj výraz v porušování socialistické zákonnosti a norem socialistického soužití. Preventivně-výchovná opatření používají operativní pracovníci vůči pracujícím, kteří se dopustili, nebo je nebezpečí, že se dopustí, trestné činnosti menší společenské nebezpečnosti na základě své politické zaostalosti a třídní neuvědomělosti.*“⁸

Podle směrnice byla mezi formami preventivních opatření StB jmenována na prvním místě opět opatření prováděná pomocí tajných spolupracovníků (rozkládání skupin nepřítelů) a dále opatření, na nichž se mohou podílet státní orgány nebo společenské organizace. Mohla to být písemná upozornění na negativní jevy, účast na besedách, osobní pohovory s cílem preventivního působení či účast na prokurátorských pohovorech. Byl kladen důraz na písemné návrhy PVO, jejich evidenci a vykazování.

Počátkem šedesátých let převažovala mezi formami PVO veřejná projednání případů. Jejich základní myšlenkou bylo „*pomocí kolektivu pracujících rozdrtit nepřátelské názory a demaskovat nepřátele*“. Modelový způsob:

1. Poznatky byly vyhodnoceny z hlediska závažnosti s prokurátorem a poté bylo rozhodnuto, zda bude zvolen trestní postih nebo profylaktické opatření.
2. StB organizovala opatření. Nejprve proběhla porada za účasti zástupců StB, funkcionářů KSČ, prokurátora, národního výboru, vedení závodu a „masových společenských organizací“, kde provinilec žil a pracoval. Na poradě byl dohodnut scénář „besedy“ (termín, místo, program), její propagace a zajištění účasti obyvatelstva. Program většinou sestával z úvodního slova, např. předsedy ZO ČSM, vyhodnocení

⁷⁾ Tamtéž, s. 9.

⁸⁾ ABS, Rozkaz ministra vnitra č. 13 z roku 1962, Směrnice pro agenturně-operativní práci Státní bezpečnosti.

případu prokurátorem, vystoupení provinilce, připomínek přítomných a usnesení s návrhem opatření prováděných masovými organizacemi (morální odsouzení, personální změny, náprava nedostatků atd.). Akce mohla být provedena i formou neveřejného prokurátorského pohovoru.

3. Zjištění reakce na provedené opatření.⁹

V šedesátých letech se objevuje kritika chápání PVO jako východiska z nouze u dlouhodobých a komplikovaných případů bez ohledu na jejich charakter (třídní statut provinilce a závažnost trestného činu). Je zajímavé, že hojně využívané zamítnutí výjezdu do zahraničí v dalších desetiletích bylo ještě tehdy považováno za mylné chápání prevence, protože údajně nemělo přímý vliv na provinilce.

Rozsah a formy využití preventivních opatření je možno porovnat alespoň rámcově na příkladech využití II. správou MV a Krajskou správou MV Hradec Králové.

Na II. správě MV bylo od ledna 1961 do září 1963 provedeno celkem 178 PVO (v roce 1961 – 37 PVO, v roce 1962 – 106 PVO a do září 1963 – 35 PVO). Z nich bylo:

94 pohovorů s občany se styky na zastupitelských úřadech kapitalistických států (z toho 35 % pohovorů bylo provedeno s dívkami, které udržují známosti se zaměstnanci ambasád, 20 pohovorů s mládeží navštěvující filmová představení na velvyslanectví USA);

30 pohovorů s občany pro „malou trestnou činnost“;
14 veřejných schůzí a besed, na nichž byla řešena „malá trestná činnost“ šestnácti osob;

13 profylaktických a preventivních opatření mezi zahraničními studenty;

11 publikací v tisku;

9 vyhoštění cizinců;

5 uveřejnění v televizi a rozhlase;

2 výstavy.¹⁰

Na Krajské správě MV Hradec Králové bylo za období od 1. ledna do 30. listopadu 1964 zahájeno vyšetřování 80 osob a provedeno preventivní opatření u 60 osob. Formy PVO:

2 projednání před místním lidovým soudem;

10 projednání před komisí národního výboru pro ochranu veřejného pořádku;

10 projednání před trestní komisí na závodě;

20 projednání před závodními složkami na pracovišti;

5 předání případu k řešení stranickým orgánům;

12 pohovorů před orgány MV;

1 rozkladné opatření (s více osobami).¹¹

Výsledky Státní bezpečnosti byly vyhodnocovány statisticko-evidenčním odborem MV. Výkazy o činnosti StB pak informují mj. i o využívání PVO.

⁹⁾ ABS, f. A 34, i. j. 1824, Souhrn zkušeností z profylaktických opatření provedených v r. 1961 po linii II. správy MV, 10. 10. 1961, II. správa MV.

¹⁰⁾ ABS, f. A 34, i. j. 1827, Zpráva o profylaktických a preventivních opatřeních na II. správě MV, II. správa, 8. odbor, 1. oddělení, náčelník odboru mj. Kraus, 18. 2. 1963.

¹¹⁾ ABS, f. A 34, i. j. 2873, Zpráva o činnosti KS MV Hradec Králové za r. 1964 – předložení, KS MV Hradec Králové, 14. 12. 1964, náčelník KS MV mj. Karel Štědrý, adresát II. správa MV pplk. Košnar.

První tabulka uvádí počty PVO v jednotlivých letech a jednotlivých součástech StB.

Součást StB	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Celkem
Centrála	18	14	28	11	32	48	14	14	179
KS Praha	64	89	163	44	18	7	14	0	399
KS Č. Buděj.	9	20	27	21	110	27	48	2	264
KS Plzeň	138	69	75	35	37	91	146	42	633
KS Ústí /Labem	54	121	78	14	35	23	14	1	340
KS H. Králové	28	46	115	84	121	56	58	16	524
KS Brno	127	175	216	167	241	195	114	26	1261
KS Ostrava	55	144	174	127	73	25	85	10	693
KS Bratislava	51	66	91	39	23	63	58	4	395
KS B. Bystrica	59	3	55	76	58	63	65	26	405
KS Košice	43	66	63	15	31	24	6	4	252
HS VKR	139	180	125	231	283	279	137	27	1401
Celkem	785	993	1210	864	1066	901	759	172	6750

Na první pohled jsou pozoruhodné nízké počty PVO provedených centrálou StB. Zajímavé jsou rozdíly mezi využíváním PVO u krajských správ. Trvale vysoká čísla nalezneme u Krajské správy MV Brno, proti níž správy v Praze či Bratislavě prováděly asi jen třetinové množství PVO. I v této oblasti se projevil „liberální“ rok 1968, kdy počet PVO oproti jiným rokům významně klesl.

Další tabulka seznamuje s formami PVO, které StB užívala v letech 1961–1968.¹²

Formy	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Celkem
Pohovor operativy StB	190	182	359	227	334	248	236	61	1837
Pohovor vyšetřovatele StB	38	42	39	72	76	31	27	4	329
Jiné formy MV, např. rozkladná opatření		1		17	33	20	7	2	80
Na návrh MV: prokuraturou	120	124	93	49	27	15	23	1	452
Na návrh MV: národními výbory	6	43	36	18	55	66	29	7	260
Na návrh MV: závody, podniky...	24	54	55	55	62	87	80	34	451
Na návrh MV: společenskými organizacemi	39	83	147	61	22	19	13	11	395

¹²⁾ ABS, f. Statisticko-evidenční odbor (A 31), i. j. 134, Statistické přehledy osob, jejichž trestná činnost byla vyřizována profylaxi 1961–1968. Rozdíl v celkových počtech je způsoben neznámým nesouladem v letech 1961 a 1962 (u forem vykázáno pokaždé o 20 opatření méně než u počtů za jednotlivé součásti StB) a v roce 1967, kdy nebylo do forem zapsáno 137 opatření provedených VKR. Chybu dnes není možné opravit.

Na návrh MV: ozbrojenými silami	14	49		10	4	8	5	9	100
Společně MV a prokuraturou	238	133	132	88	96	45	28	2	762
Společně MV a národními výbory	11	20	23	12	36	24	36	7	169
Společně MV a závody, podniky...	29	102	144	160	104	79	87	22	727
Společně MV a spol. organizacemi	55	133	177	92	211	255	16	10	949
Jinak	1	7	5	3	6	4	35	2	63
Celkem	765	973	1210	864	1066	901	622	172	6574

Údaje potvrzují předpoklad, že drtivou většinu PVO v daném období tvořily různé formy pohovorů.

Velmi zajímavou informaci podává třetí tabulka. Ukazuje, jak významný podíl již v šedesátých letech představovaly případy osob, které nebyly předtím „rozpracovávány“ ve svazcích. Od roku 1964 chybí údaje z vyšetřování StB, PVO se nadále vykazovala jen u operativy StB.

Podkladové materiály	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Celkem
Nesvazkované operativní materiály	239	431	531	530	727	603	345	73	3479
Osobní operativní svazek	135	150	235	114	98	70	57	24	883
Osobní pátrací svazek	8	7	9	8	2				34
Pátrací svazek	51	13	43	20	29	8	8	1	173
Pozorovací svazek	75	70	95	74	52	52	34	10	462
Signální svazek	223	201	194	188	153	176	96	44	1275
Vyšetřovací materiály mimo svazky	38	88	91						
Osobní vyšetřovací svazek	6	29	1						
Věcný vyšetřovací svazek			3						
Mapa osoby v prozatímní vazbě	10	4	8						

Shrnutí:

První období využívání prevence Státní bezpečností lze charakterizovat takto: Preventivní zákroky byly jen doplňkem trestněprávní represe. Jejich užívání bylo určeno pro případy provinilých dělníků a mládeže, třídní nepřítel měl být nadále tvrdě postihován.

Preventivní opatření začala být zaváděna jako alternativní forma postihu méně závažných činů „třídně blízkých“ obyvatel. Co se týče forem, šlo buď o tradiční „vli-vová“ a rozkladná opatření, realizovaná pomocí tajných spolupracovníků, nebo ze

Sovětského svazu převzatá veřejná či neveřejná projednání (jakési „čestné soudy“). Důraz byl kladen na zveřejnění, a tedy „výchovu“ nejen přímých provinilců, ale i jejich okolí.

Veškeré směrnice a z nich vyvozená opatření byla přijata bez zákonného podkladu, pouze na základě usnesení a příkazů orgánů Komunistické strany Československa. „Podzákonné“ normy upravující preventivní opatření podepsali náčelníci součástí StB nebo ministři vnitra ČSSR. Státní bezpečnost si fakticky přivlastnila trestní pravomoc.

Přestože preventivní zákroky byly stále početně nevýznamné, právě období šedesátých let znamenalo dobu obratu ve formách represe.

Význam a rozsah této prevence velmi přesvědčivě ukazuje František Koudelka ve své práci o StB padesátých a šedesátých let.¹³

V letech 1961–1968 bylo provedeno 6750 PVO, tzn. 844 ročně. Velmi významné bylo využití PVO ad hoc, bez dlouhodobého předcházejícího „rozpracování“. O tom svědčí 2772 svazků a spisů StB, které byly ukončovány PVO v letech 1960–1972, což byla asi jen třetina všech provedených PVO.

Období „normalizace“

Jak bylo uvedeno, konec šedesátých let znamenal propad v objemu represe a samozřejmě i v množství provedených PVO. Oproti tomu „normalizace“ nastartovala změnu v pojetí a znamenala i rozšíření preventivních opatření.

V roce 1972 byly přijaty nové *Směrnice pro zpravodajskou činnost čs. kontrarozvědky*. Mezi formami tzv. realizace případu rozpracovávaného Státní bezpečností je zde na prvním místě jmenováno preventivně-výchovné opatření, „*které provádějí pracovníci čs. kontrarozvědky samostatně nebo ve spolupráci se státními nebo společenskými organizacemi formou buď osobních pohovorů, [nebo] besed konaných v příslušném prostředí, upozorněním zaměstnavatele, organizováním rozkladných opatření, zveřejněním ve sdělovacích prostředcích apod. Děje se tak zpravidla v případech menší společenské nebezpečnosti s cílem zamezit trestné činnosti nebo jejímu šíření či dovršení, zabránit vlivu nepřítelů atd.*“¹⁴

V roce 1974 se objevila první právní kodifikace obecně opravňující Státní bezpečnost vykonávat preventivní činnost. Byl to zákon o SNB č. 40/1974 Sb., zejména § 1 odst. 2:

„Své poslání plní Sbor národní bezpečnosti preventivní a výchovnou činností a uplatňováním prostředků státního donucení.“

Ovšem již další části tohoto zákona hovoří o dodržování zákonitosti, důstojnosti a osobní svobody občanů:

¹³⁾ KOUDEK, František: „Preventivně-výchovná“ opatření Státní bezpečnosti. In: *Státní bezpečnost 1954–1968. Základní údaje*. ÚSD AV ČR, Praha 1993, s. 122–129.

¹⁴⁾ ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra (A 2/6), Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 54/1972 z 27. 11. 1972, Směrnice pro zpravodajskou činnost čs. kontrarozvědky (A-oper-I-1), článek 48 a) Způsoby a formy realizace.

„§ 2 Sbor národní bezpečnosti přispívá k tomu, aby všichni občané mohli uplatňovat svá práva při plném zachování své důstojnosti a osobní svobody v souladu s právním řádem a zájmy socialistické společnosti.

§ 3 (1) Ve své činnosti se Sbor národní bezpečnosti řídí Ústavou Československé socialistické republiky, ústavními zákony, zákony a ostatními právními předpisy.

(2) Do práv a svobod občanů může Sbor národní bezpečnosti a jeho příslušníci zasahovat, vyžaduje-li to ochrana socialistického společenského a státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob nebo majetku, a to jen v mezích zákona a v rozsahu přiměřeném chráněnému zájmu.“

Preventivní zákroky StB se za „normalizace“ odvolávaly na zásady bezpečnostní politiky státu. Ta byla formulována oficiálně XV. sjezdem KSČ (12.–16. dubna 1976). Základní myšlenkou bylo tvrzení, že Československo je rozvinutou socialistickou společností a že při postihu porušování zákonů by měly být užívány sofistikovanější formy řešení než jen přímá represe. Koncepce bezpečnostní politiky byla stanovena „vědecky“: „Princip dialektické jednoty výchovy, prevence a postihu je založen na skutečnosti, že represe představuje sice důležitý, ale vždy jen pomocný faktor v komplexu aktivity socialistické společnosti. Komunistická strana Československa se přirozeně nevzdává revolučního násilí, represivních metod, je-li to nutné a nevyhnutelné k udržení revolučních vymožeností lidu v socialistické společnosti. Čím je však společnost rozvinutější, tím více do popředí vystupují otázky výchovy, otázky prevence.“¹⁵ Je patrné, že tento program je určitým opakováním představy z roku 1960, že po údajném vybudování socialismu v Československu nastává nová etapa i v činnosti represivních orgánů. Zásady bezpečnostní politiky KSČ byly ale opět jen ideologickým „pláštikem“ pro politiku možného. O tom svědčí skutečnost, že preventivně-výchovná opatření, tedy „měkkí“ forma trestu, nebyla aplikována především při postihu dělníků, mládeže apod., ale zejména v těch případech, kdy státní moc nedokázala v nových podmínkách dosáhnout jiného významnějšího úspěchu.

Preventivní činnost kontrarozvědky Státní bezpečnosti byla od roku 1974 prováděna podle nové zvláštní směrnice. Jednalo se o *Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou* I. náměstka ministra vnitra ČSSR genmjr. Ing. Jána Hanuliaka z 11. prosince 1974 (č. j. N/Z-00532/1974) a jejich stejnojmennou novelu podepsanou genmjr. JUDr. Jánem Kováčem, účinnou od 1. ledna 1983 (č. j. NZ-00459/1982). Novou verzi připravila komise vedená náčelníkem X. správy SNB genmjr. RSDr. Vladimírem Stárkem a složená ze zástupců kontrarozvědných správ Státní bezpečnosti a Vysoké školy SNB. Podle jejího závěru zásady dosavadních „metodických pokynů“ dosud vyhovovaly. V novele byl ale upřesněn systém schvalování a některé formulace. Ke sjednocení terminologie byl také zaveden místo složitějšího termínu „preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná práce“ jednodušší termín „prevence“.¹⁶

¹⁵ OBZINA, Jaromír a kol.: *Základy bezpečnostní politiky KSČ a socialistického státu*. IX. správa FMV a VŠ SNB, Praha 1981, s. 142.

¹⁶ *Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou*, pro poradu ministra vnitra ČSSR s náměstkou předložil 3. 6. 1982 I. náměstek ministra vnitra ČSSR genmjr. JUDr. Ján Kováč, č. j.: N/Z-00287/82.

ČÁST II

POJEM, VÝZNAM A CÍL PREVENTIVNÍ FUNKCE

Čl. 2

Pojem prevence v čs. kontrarozvědce

[1] Prevence je cílevědomá činnost čs. kontrarozvědky, směřující k odhalování a odstraňování příčin a podmínek vyvolávajících a umožňujících vznik protispolečenských jevů a trestné činnosti protistátního charakteru. Jejím uplatňováním se včas předchází společenským škodám, ke kterým v důsledku této činnosti dochází.

[2] Prevence uplatněná v případech již páchané trestné činnosti má na rozdíl od předcházení charakter zamezování dalšímu pokračování trestné činnosti, zejména uplatňováním represivních opatření, včetně jejich následného preventivního působení.

[3] S ohledem na okruh osob a organizací, jejichž činnost má být objektem příslušného působení, a na obsah této činnosti se prevence dělí na dílčí a obecnou (čl. 12 a 13).

Čl. 3

Význam a cíl preventivní funkce

[1] Při realizaci bezpečnostní politiky strany a socialistického státu plní čs. kontrarozvědka především preventivně výchovnou funkci, při které se zaměřuje na základní příčiny a podmínky protispolečenského jednání.*)

[2] Činnost celého kontrarozvědného aparátu se v základním pojetí svého zaměření podřizuje cíli uvedenému v odstavci 1. V praxi to znamená, že

a/ odhaluje, omezuje a odstraňuje podmínky a příčiny, které vedou ke vzniku trestné činnosti spadající do její působ-

*) Čl. 3 odst. 2 NMV ČSSR č. 15/1981.

nosti, zejména trestných činů vysoké nebezpečnosti pro společnost;

- b/ provádí opatření směřující k tomu, aby protivník upustil od dalšího pokračování v nepřátelské činnosti;
- c/ odhaluje formy, metody a prostředky činnosti protivníka, likviduje, rozkládá a diskredituje jeho činnost;
- d/ znemožňuje jeho maskování a navazování spojení;
- e/ předchází vzniku mimořádných událostí a jiných protispolečenských jevů;
- f/ předchází a zabráňuje poškozování národního hospodářství, integračních vztahů ČSSR a ohrožování bojeschopnosti čs. ozbrojených sil;
- g/ vymaňuje z nepřátelského vlivu nebo ze závadového prostředí nepevné osoby, zejména z řad mládeže, které se z nedostatečné politické vyspělosti nebo osobní lehkomyslnosti a bez nepřátelského úmyslu dopouštějí protispolečenského jednání;
- h/ upevňuje u občanů právní vědomí a nutnost dodržování norem a pravidel socialistického soužití.

ČÁST III

FORMY, METODY A PROSTŘEDKY PREVENCE

Čl. 4

V praxi čs. kontrarozvědky se zpravidla používají tyto formy:

1. aktivní obranná opatření;
2. udělení výstrahy*).

Aktivní obranná opatření

Čl. 5

[1] Aktivní obranná opatření spočívají ve zpravodajských

*) NMV ČSSR č. 22/1978.

V důsledku této zvláštní úpravy proto v posledních *Směrnících pro činnost pracovníků kontrarozvědky*, platných v období 1978–1990, nejsou PVO již rozepisována. Jen v přehledu „způsobů a forem realizace“ jsou zmíněna (opět na prvním místě) s odkazem na „metodické pokyny“ náměstka ministra vnitra.¹⁷

V praxi byly podle těchto „metodických pokynů“ užívány dvě základní formy „prevence“: aktivní obranná opatření a udělení výstrahy podle nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1978.

Aktivní obranná opatření měla dobovým slovníkem následující formy:

- metoda zpravodajsko-technických opatření – vlivová rozkladná opatření s využitím zpravodajských prostředků s cílem mařit nepřátelskou činnost, dezorientovat protivníka a nepřímou jej odvrátit od nepřátelské činnosti, zbavit jej prostředků potřebných k páčání nepřátelské činnosti, kompromitovat jej nebo odhalit jeho činnost v jeho prostředí;
- metoda rozkladných opatření – cílem bylo narušit akceschopnost nepřítele, vyvolávat vzájemnou nedůvěru, pochybnosti, obavy, narušovat vazby uvnitř seskupení a spojení do zahraničí, diskreditovat nepřítele. Zde mohly být použity: agenturní a technické prostředky, dezinformace, zpravodajské kombinace (provokace), oficiální opatření, sdělovací prostředky a pohovory nebo kombinace těchto metod;
- metoda kontrolních opatření – spočívala ve snaze získat kontrolu nad činností nepřátelských skupin a organizací, aby v případě potřeby mohly být v předstihu mařeny jejich aktivity, a dále v kontrolních opatřeních v ekonomice a dalších sledovaných objektech.
- metoda administrativně-právních opatření – jejím cílem bylo zamezit činnost zejména zahraničních organizací a jejich příslušníků proti zájmům ČSSR. Spočívala v zabránění vstupu nebo omezení pobytu na území ČSSR, v zabránění protispolečenských vystoupení, v zabránění získávání informací oficiálním způsobem, opatření proti emigraci nebo zběhnutí do ciziny.¹⁸

Součástí administrativně-právních opatření bylo i udělování výstrahy podle nařízení ministra vnitra č. 22/1978 a „*předkládání informací a upozornění příslušným stranickým, státním, hospodářským a společenským orgánům na stav nebo situaci, jež může vést k nebezpečí vzniku trestné činnosti, škod nebo jiných protispolečenských jevů*“.¹⁹

NMV č. 22/1978 bylo společnou směrnicí generálního prokurátora ČSSR a ministra vnitra ČSSR o použití výstrahy prokuraturou a SNB z 27. listopadu 1978. Poněkud zbytečně rozsáhlý dokument sděloval v podstatě toto. Občanovi, o jehož nežádoucí činnosti získala Státní bezpečnost poznatky, mohlo být příslušníkem SNB nebo prokuratury sděleno, že represivní aparát ví o jeho „protispolečenském jednání“. Toto jednání bylo provinilci popsáno a byl upozorněn na to, že v případě jeho opakování nebo pokračování se vydává v nebezpečí trestního postihu. Ze zákona nemohlo mít takové opatření

¹⁷⁾ ABS, f. Sekretariát federálního ministra vnitra (A 2/7), Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 2/1978 z 25. 1. 1978, *Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky* (A-oper-I-1), čl. 33.

¹⁸⁾ Metodické pokyny I. náměstka ministra vnitra ČSSR k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou č. j. N/Z-00459/1982, čl. 5–10.

¹⁹⁾ Tamtéž, čl. 10, odst. 2.

žádný zákonný důsledek. Fakt, že občan mohl, či nemusel být za své jednání postižen, svědčil o účelovosti.

Provedená PVO vykazovaly jednotlivé útvary StB na formulářích *Výkaz preventivních opatření*. Jeden výtisk byl zasílán na analytický útvar příslušné správy StB.

Obsah *Metodických pokynů* byl již v minulosti zveřejněn.²⁰ Publikován byl i text *Směrnice o použití výstrahy prokuraturou a SNB*.²¹ Jaká byla praxe skrytá za teorií, za úředním textem?

Byla mnohem drsnější, než by se podle uvedených formálních dokumentů mohlo zdát. Směrnice byla totiž obecná, co se týče konkrétních způsobů prevence a rozkladných opatření. Prevenci definovaly směrnice náměstka ministra vnitra ČSSR jako „*odstraňování podmínek umožňujících vznik tzv. trestné činnosti*“. Kromě zpravodajsko-taktických, rozkladných a kontrolních opatření (vesměs skrytého charakteru) používala StB ale opatření administrativně-právní, která v mnoha případech šla nad rámec znemožnění tzv. trestné činnosti a ve skutečnosti měla povahu svévoleného trestání. Formy měly v praxi charakter závažných zásahů do práv a svobod občanů. Je pozoruhodné, že praktické chápání PVO příslušníky StB se zcela shodovalo bez ohledu na to, zda se jednalo o součást celostátní, krajskou či okresní. Přitom v žádných směrnících se o konkrétních formách nijak nehovoří. Z praxe jsou tak známy:

- individuální pohovory
- projednání případu před vedením podniku, školy nebo pracovním kolektivem
- vyloučení ze studia na střední či vysoké škole
- vyloučení ze společenských organizací (SSM, KSČ apod.)
- zamezení soukromé cesty do zahraničí
- rozvázání pracovního poměru
- zamezení profesního postupu na vyšší funkci v zaměstnání
- zamezení v postupu na vyšší politickou funkci (týkalo se ČSL, ČSS)
- zabránění přijetí do pracovního poměru
- odvolání z pracovní funkce a přeřazení na nižší a hůře placenou funkci
- znemožnění dálkového studia změnou podmínek v zaměstnání
- zamezení přijetí ke studiu
- odnětí státního souhlasu k výkonu činnosti duchovního
- rozeznání kulturní akce: výstavy, hudebního festivalu, koncertu
- rozpuštění společenské či zájmové organizace a nepochybně celá řada dalších, jak vyžadovala situace nebo umožňovaly konkrétní podmínky.

Tato opatření neprováděla většinou StB přímo, ale prostřednictvím zaměstnavatelů, vedení škol či příslušných státních institucí, politických stran a společenských organizací, v jejichž pravomoci bylo vykonání příslušného opatření ke konkrétní osobě. V praxi informovala Státní bezpečnost tato místa buď ústně, nebo písemně. Sdělení nemělo

²⁰⁾ ŽÁČEK, Pavel: *Přísné tajné. Státní bezpečnost za normalizace*. Votobia, Praha 2001, s. 59–66.

²¹⁾ BENDA, Patrik (ed.): *Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989*. In: *Securitas Imperii 6*, ÚDV, Praha 2000, s. 735–738.

X.S-SNB, 2. odbor

Útvar

Čj.

Adresát

Datum

PRO SLUŽEBNÍ POTREBU

~~PŘÍSNĚ TAJNĚ~~

Výtisk číslo:

Počet listů:

ZRUŠEN
UTAJENÍ

31. V. 1995

PODPIS

VÝKAZ

preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky

	Počet	Druh postižnuté činnosti*)			Forma a metoda postihu**)				
Příslušníci antisoc. sil, zakázaných organizací (K 231, KAN, SOLP apod.)	1								
Pravicoví oportunisté	12								
Příslušníci bývalých politických stran									
Nacionalisté									
Sionisté									
Příslušníci církví a sekt									
Diplomaté									
Ostatní	39	§127/1 tr.zák.							
Celkem	52								
Z TOHO	Počet	Bezpartijní	Přísl. ostat. polit. stran	Členové SSM	Členové a kandidáti KSČ	Rozpracovávaní ve svazcích	Nerazpracov. ve svazcích	Cizinci ze ZST	
Příslušníci bývalé buržoazie									
Intelligence	30	40		2	1	10	20		
Mládež	4	3		4	1	1	3		
Pracovníci na úseku kultury a umění	18	16		1	2	5	13		
Pracující v zemědělství									
Příslušníci ČSLA a vojsk MV									
Dělníci									

*) Uvádí se odkaz na příslušné paragrafy tr. zákona, po jejichž linii byla preventivní opatření provedena.

**) Uvádí se odkaz na příslušný článek a odstavce z metodických pokynů, podle nichž byla preventivní opatření provedena.

Výkaz preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.

Zdroj: ABS

Textová část

Ke každému jednotlivému nebo skupinovému případu se uvádí:

- název akce, jméno a příjmení, data narození, zaměstnání, stručná StB charakteristika, místo působení osoby nebo skupiny, datum provedení, cíl a stručný popis opatření;
- výsledek provedení preventivního opatření, jeho účinnost, společensko-politický dopad na osobu, skupinu, prostředí.

HÁJEK Jan, syn signatáře CH-77 Jiřího HÁJKA. Provedeným opatřením bylo zamezeno jeho přijetí do Národní galerie.

KOHOUTOVÁ Anna, bývalá manželka Pavla KOHOUTA. Na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí její soukromé cesty do Švýcarska, kde se bez povolení čs. úřadů zdržuje její dcera Kateřina.

GALUŠKA Miroslav, (objekt akce ČÁRA), na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí jeho soukromé cesty do USA.

PROCHÁZKOVÁ Lenka, objekt akce GABRIELA, na Správě pasů a víz bylo provedeno opatření k zamítnutí cesty do Rakouska, kde bez povolení čs. úřadů žije její sestra Iva PROCHÁZKOVÁ.

V Historickém klubu Národního muzea byl prostřednictvím ředitele dr. ČEJCHANA proveden komplex opatření k odvolání z funkce předsedy Historického klubu Josefa KŘIVKY (pro jeho styky a prosazování signatářů CHARTY dr. KŘENA, OTÁHALA a HEJČROVÉ). Do funkce předsedy Historického klubu byl jmenován pracovník právnické fakulty UK doc. Karel MALÝ.

RAISKUP Josef, nar. [redacted] 1946

Jmenovaný v průběhu srpna a září 1984 anonymním způsobem objednával vedoucím zaměstnancům pro doškolování lé-

Podpis zpracovatele:

Podpis schvalujícího náčelníka:

Druhá strana výkazu preventivních opatření provedených útvarem čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.

Zdroj: ABS

- 3 -

kařů a farmaceutů různé zboží. Po ustanovení RAISKUPA jako anonymního objednavatele bylo provedeno profylaktické opatření v důsledku čehož jmenovaný od této činnosti upustil.

Při kontrarozvědné ochraně ČSSN, MON, FUTI a TAO bylo v rámci preventivních opatření neschváleno k přijetí do těchto organizací 11 osob pro zjištění poznatků státobezpečnostního a kriminálního charakteru.

Náčelník 2. odboru X. správy SNB

A. P. Jm. Dohnal
plk. JUDr. Miroslav DOHNAL

Třetí strana výkazu preventivních opatření provedených útvarům čs. kontrarozvědky (2. odbor X. S SNB) ze dne 19. 12. 1984.

Zdroj: ABS

formu příkazu či pokynu k vykonání příslušného požadavku, spíše bylo upozorněním na negativní činnost dotyčné osoby, s pobídkou k provedení „příslušných opatření“, která nebyla zpravidla konkrétně písemně formulována. Například v případě odnětí státního souhlasu bylo v návrhu pro církevního tajemníka krajského národního výboru na závěr, po popisu negativní činnosti kněze, poněkud kostrbatě konstatováno, že činnost jmenovaného se neslučuje „se zákonem o státním souhlasu pro výkon duchovenské funkce“. Z tohoto konstatování logicky vyplývá požadavek odnětí státního souhlasu.

Preventivně-výchovná opatření v praxi

V průběhu let se ve Státní bezpečnosti měnil způsob vykazování výsledků. Zatímco pro šedesátá léta výkazy obsahují počty PVO vykonaných v rámci svazků i mimo ně, v dalších desetiletích byla z neznámých důvodů celostátně vykazována jen PVO vykonaná v rámci svazků. To znamená, že určit počty PVO aplikovaných na předtím „nerozpracovávané“ osoby je velmi obtížné.

Následující tabulka ukazuje počty PVO vykonaných v rámci operativních svazků StB.²²

Rok	PVO (% z celku)	Vyšetřování StB, VB, prokuraturou	Získání k tajné spolupráci	Celkem
1967	185	259 StB	?	?
1968	55	36 StB	?	?
1969	38	319 (307 StB)	?	?
1970	52	283 StB	?	1209
1971	105 (7,5 %)	367 StB	?	1355
1972	156 (9,4 %)	266 StB	?	1660
1973	272	207 (184 StB)	?	3134
1974	421	203 StB	?	?
1975	518	250	?	?
1976	415	244	40	1031
1977	315 (38,7 %)	202 (110 StB)	?	?
1978	348 (37,9 %)	217 (162 StB)	27	919
1979	342 (40 %)	189 (135 StB)	26	?
1980	393 (39,5 %)	161 (107 StB)	37	?
1981	351 (32,9 %)	246	?	?
1982	431 (35,4 %)	327	?	?
1983	396 (31,3 %)	426	?	?
1984	473 (33,3 %)	337 (207 StB)	?	?
1985	498 (31,5 %)	450 (213 StB)	?	?
1986	331	306 (170 StB)	23	1545
1987	314	214 (107 StB)	12	1175
1988	?	?	?	?
1989	?	161 (109 StB)	12	3029

²²⁾ ABS, f. Statisticko-evidenční odbor (A 31/2), i. j. 149–177.

Další tabulka informuje o rozsahu tzv. realizace formou PVO, prokurátorských výstrah a předání případu vyšetřovateli za X. správu SNB²³ včetně krajských správ StB po linii boje proti vnitřnímu nepříteli. Přes neúplné údaje ukazuje jednoznačně poměr mezi trestněprávním postihem a PVO.²⁴

Období	PVO (počet osob)	Výstraha NMV 22/78	Předání vyšetřovateli
1978	2671	?	58
1979	3245	?	42
1980	2586	?	42
1981	2780	?	64
1982	2582	?	66
1983	2697	46	?
1984	3269	123	?
II. čtvrtletí 1985	722	30	?
1986	2762	74	?
1987	3457	85	?

Součástí Státní bezpečnosti spadající pod XI. správu SNB²⁵ provedly od roku 1976 až do poloviny roku 1980 celkem 6367 PVO. Z toho bylo 491 operativních svazků ukončených PVO. S osobami, na něž nebyl předtím zaveden operativní svazek, bylo provedeno 5856 PVO. Tedy jen 8,3 % PVO bylo provedeno u osob předem „rozpracovávaných“ ve svazcích.²⁶ Ostatních 92,7 % PVO bylo provedeno ad hoc, často u osob, u nichž byla negativní činnost zjištěna při rozpracovávání jiného cíle.

Podle společenských skupin byla u XI. správy SNB nejčastěji cílem prevence „pracující inteligence“ (1700 osob), dělníci a zemědělci (1650 osob), občané s nálepkou „pravicoví exponenti a antisocialistické síly“ (téměř 700 osob) a dále „vízoví cizinci, příslušníci církví a sekt“. Z hlediska stranické příslušnosti a politické angažovanosti byla PVO vedena proti 493 členům a kandidátům KSČ, 118 členům SSM a 18 členům tzv. ostatních politických stran.²⁷

V podmínkách kraje jsou ukázkou četnosti využívání PVO v problematice ekonomiky výkazy za 3. odbor Správy StB Hradec Králové a za podřízená okresní oddělení StB v kraji po linii ochrany ekonomiky:²⁸

²³⁾ X. správa SNB (Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli) existovala v letech 1974–1988. Její působnost byla celorepubliková, na krajské úrovni ale tutéž problematiku vykonávaly II. odbory krajských správ StB, na úrovni okresů okresní oddělení StB. Na Slovensku byla partnerem X. správy SNB XII. správa SNB – Správa kontrarozvědky v Bratislavě.

²⁴⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 342–347, 350, 353.

²⁵⁾ XI. správa SNB (Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky). Na krajské úrovni problematiku zpracovávaly 3. odbory krajských správ StB a XII. správy SNB.

²⁶⁾ To je důležitá informace pro občany, kteří sice pocítili ve svém životě zájem a zásah Státní bezpečnosti, ale v archivu StB na ně žádný svazek evidován není. Závěr, že jim Státní bezpečnost nevěnovala pozornost, není správný. Ovšem nalézt v archivu doklady o činnosti StB proti jejich osobě nemusí být vůbec snadné.

²⁷⁾ ABS, f. XI. správa SNB, i. j. 64, Přehled o preventivně-výchovné činnosti po linii XI. správy SNB v letech 1976–1979, náčelník SAIO XI. správy SNB kpt. Štefan Ličák, č. j. E-00139/03-80, 22. 7. 1980.

²⁸⁾ ABS, f. XI. správa SNB, i. j. 94–112.

Období	Počet PVO/počet osob	Výstraha podle NMV č. 22/78	Předáno vyšetřovateli
1981	446/?	?	14/18
1982	195/?	?	29
1983	?	?	?
1984	528/?	0	27
1985	104/256	?	12
1986	73/121	3/4	14
1987	73/290	1	3
první polovina r. 1988	25/32	2	4

V používání PVO byly na úrovni krajů velké výkyvy. V roce 1975 je nejvíce použila Správa StB Brno (301), nejméně II. správa FMV (3), XII. správa FMV (5) a z krajských správ správy StB v Ústí nad Labem (11) a v Košicích (9).

Jaké konkrétní případy řešila StB formou realizace preventivních výchovných opatření? Výběr dochovaných základních informací o PVO ve vyhodnoceních činnosti součástí Státní bezpečnosti je velmi bohatý. Ukázky budou spíš charakterizovat typické příklady a pestrá škála forem PVO.

Asi nejčastějším terčem PVO se stávalo prostředí disidentů a občanů stojících v opozici proti režimu.

Ve druhém čtvrtletí roku 1986 se StB snažila „rozložit“ nezávislou přednáškovou činnost, použité prostředky byly klasické: „*V rámci přednáškové činnosti v bytě I. Havla bylo v rámci PVO uskutečněno opatření směřující k zabránění vykonání přednášky P. Uhla na téma ‚Program společenské samosprávy‘. Jmenovaný byl předveden na MO VB, kde s ním byl sepsán Zápis o výpovědi dle § 19 zák. č. 40/74 Sb. Preventivním opatřením bylo dosaženo, že nepřátelské prostředí odmítá další účast Uhla na těchto přednáškách z důvodu, že v případě jeho účasti dojde vždy k zásahu Bezpečnosti proti účastníkům...*“²⁹

Opatření se týkala v případě potřeby i rodinných příslušníků, například v roce 1984: „*Akce MISTR OS 15500³⁰ L. Vaculík – V součinnosti s XI. S SNB zamezeno přijetí jeho syna Jana do prac. poměru n. p. Tranzitní plynovod Praha, kde by přicházel do styku s hospodářským tajemstvím.*“

„*Akce Asanace*“ pokračovala dále: „*Akce PŘÍBRAMSKÝ SS 1277431 Pavel Juráček – V průběhu rozpracování byla přijímána opatření k zamezení spolupráce s PZO Art Centrum a FSB, kde se objekt podílí na audiovizuální a filmové tvorbě, čímž si zajišťuje zdroj finančních příjmů. Veškerá přijímaná opatření sledují cíl dosáhnout vystěhování JURÁČKA do zahraničí.*“³²

²⁹⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 361, Rozpracování hlavních úkolů ročního plánu X. S SNB v problematikách I. odboru za II. čtvrtletí 1986, náčelník I. odboru X. S SNB pplk. PhDr. Karel Výkypěl, 19. 6. 1986.

³⁰⁾ Osobní svazek pod heslem MISTR, r. č. 15500, byl zaregistrován 16. 8. 1978 na Ludvíka Vaculíka (*1926). Svazek byl veden 1. oddělením 2. odboru X. správy SNB, zničen 5. 12. 1989.

³¹⁾ Signální svazek pod heslem PŘÍBRAMSKÝ, r. č. 34038, převeden 28. 7. 1987 na spis prověřované osoby, veden 1. oddělením 2. odboru X. správy SNB a 6. 6. 1989 uložen do archivu.

³²⁾ ABS, f. X. správa SNB, Vyhodnocení činnosti za rok 1984, č. j. VN-001604/2-84, s. 11, náčelník 2. odboru X. S SNB pplk. JUDr. Dohnal Miroslav. Filmový režisér Pavel Juráček (1935–1989) byl skutečně donucen po podpisu Charty 77 již v roce 1977 k vystěhování ze země. V roce 1983 se vrátil do ČSSR s podlomeným zdravím, k dalšímu vystěhování ale již nedošlo.

Další ukázkou PVO může být projekt DŮCHOD. V průběhu roku 1984 prováděl 1. odbor X. správy SNB ve spolupráci s Krajskou posudkovou komisí sociálního zabezpečení v Praze opatření směřující k odejmutí invalidních důchodů některým vytypovaným osobám. Opatření se mělo týkat například „objekta akce IDEOLOG“³³ (tehdy pomocný dělník, jinak filozof a signatář Charty 77 Ladislav Hejdánek) a jeho rodinných příslušníků a „objekta akce SPOJKA“³⁴ (tehdy dělník, jinak novinář a signatář Charty 77 Jiří Ruml). Cílem bylo vyvolat existenční potíže a odvést zájem od protirežimní činnosti.

Některá PVO provedená v roce 1986 proti osobnostem z kulturního života:

„Lenka Machoninová, nar. [datum neuvedeno – pozn. aut.], herečka divadla RUBÍN. Jedná se o dceru sig. charty 77 [sic] Sergeje Machonina. Bylo provedeno jejímu zamezení přijetí do laterny Magiky [sic] a činohry ND.

Josef Polišenský, nar. [...] 1916, důchodce, profesor KU. Jmenovaný je vyškrtnutý z KSČ. Nemá kladný vztah k politice KSČ. Měl být jmenován do funkce předsedy Historického klubu. Cestou vedení Národního muzea bylo jmenovanému zabráněno, aby mohl vykonávat funkci předsedy HK. J. Polišenský nebyl do funkce jmenován.“³⁵

„Papežová Eva, nar. [...] 1967, čl. st. příslušnosti, české národnosti, referentka Čs. státní pojišťovny, osoba inklinující k sionismu. Zabráněno přijetí do Tiskové agentury Orbis.

Vašková Jadwiga, nar. [...] 1953, polské národnosti, čl. příslušnosti, osoba židovského původu. Zájem pracovat v TAO. Zamezeno.“³⁶

„RNDr. František Vymazal, nar. [...] 1950, (tajemník KV ČSL v Brně). Vedením ČSL byl jmenovaný navrhován na funkci tajemníka ÚV této strany. Při prováděných prověrkách bylo zjištěno, že se v jeho osobě jedná o bigotně věřícího člena ČSL, který svůj život i život rodiny zcela podřídil církevním dogmatům. Vzhledem k tomu, že osoba s podobnými sklony není na pozici funkcionáře ČSL žádoucí, bylo v návaznosti prostřednictvím vlivové agentury (TS PETR) dosaženo toho, že VYMAZAL nebude jmenován do žádné funkce sekretariátu ÚV ČSL v Praze.“³⁷

„Svazek 33113 BRATR: Dne 8. 4. 1987 bylo uskutečněno jednání s vedoucí hotelu AXA s. Ramaizlovou Jiřinou, nar. [...] 1945. Cílem jednání bylo zajištění, aby s mluvčím CH-77 Litomiským Janem, nar. [...] 1943, nebyla prodlužována pracovní smlouva jako s topičem hotelu. Na základě uvedeného jednání vedení hotelu AXA rozvázalo ke dni 30. 4. 1987 s Litomiským pracovní poměr.

³³) Osobní svazek pod heslem IDEOLOG, r. č. 18077, byl zaregistrován 26. 6. 1979 na Ladislava Hejdánka (*1927), veden na 3. oddělení 1. odboru X. správy SNB, skartován 8. 12. 1989.

³⁴) Signální svazek pod heslem SPOJKA, r. č. 22384, byl zaregistrován 11. 11. 1981 na Jiřího Rumla (1925–2004), veden byl na 3. oddělení 1. odboru X. správy SNB, 17. 6. 1982 byl převeden na osobní svazek a 5. 12. 1989 byl zničen.

³⁵) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO provedených útvarem čs. kontrarozvědky, 2. odbor, 1. oddělení, 6. 6. 1986, vypracoval npor. Kucian, schválil VSRS kpt. JUDr. Milan Souček.

³⁶) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO provedených útvarem čs. kontrarozvědky (Čs. film, MON a TAO), 2. odbor, 3. oddělení, 11. 6. 1986, vypracoval pprap. Věchet.

³⁷) ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO, 1. odbor, 2. oddělení, 16. 12. 1986, vypracoval VSRS kpt. JUDr. J. Majtner.

Uvedené opatření mělo za cíl narušení akceschopnosti jmenovaného jako mluvčího CH-77 a zároveň narušení vnitřních vazeb na ostatní sig. CH-77, se kterými měl Litomiský možnost udržovat aktivní styk. Dále uvedeným PVO bylo znemožněno Litomiskému, aby se ve své pracovní době stýkal v prostorách hotelu AXA se zahraničními novináři, kterým předával informace o čs. opozici z řad CH-77 a VONS.

V současnosti je možné provedené PVO hodnotit jako velmi dobré. Prostřednictvím agent. sítě byly získány poznatky, které potvrzují správnost provedeného PVO. Litomiský má v současné době jako mluvčí CH-77 ztíženou svou činnost již tím, že musí na každé jednání dojíždět z místa svého trvalého bydliště. Podle jeho vlastního vyjádření před TS mu rozvázání pracovního poměru v hotelu AXA velmi zkomplikovalo jeho závadovou činnost.

*Na základě provedeného PVO je možno konstatovat, že činnost Litomiského jako mluvčího CH-77 a VONS byla částečně utlumena zejména v aktivitě styků v nepřátelském prostředí, které jsou v současné době ohrazeny pouze několikadenními pobyty Litomiského v Praze.*³⁸

Dokumentace výmluvně přibližující konkrétní průběh PVO se dochovala k případu studenta Václava Pintíře z roku 1985. Václav Pintíř (*1963) studoval v osmdesátých letech Vysokou školu zemědělskou v Praze. Dne 5. prosince 1984 na něj zavedla StB signální svazek pod heslem KANDIDÁT. Důvodem měly být poznatky předané Státní bezpečnosti jeho kolegou, agentem PAVLEM.³⁹ Podle nich měl Pintíř zastávat údajně „*protisocialistické a protikomunistické názory, znevažovat vedoucí úlohu KSČ a výsledky budování socialismu v ČSSR*“. V tomto duchu prý otevřeně hovořil mezi studenty. Paradoxní je skutečnost, že byl místopředsedou ročníkového výboru SSM, a v prvním ročníku školy byl dočasně dokonce kandidátem členství v KSČ.

Po relativně krátkém „operativním rozpracování“ navrhl 15. února 1985 nstržm. Pavel Slabý z 1. oddělení IIb. odboru Správy StB Praha ukončit svazek profylakticko-výchovným opatřením. Cílem opatření bylo zamezit pokračování Pintířova nežádoucího působení na studenty a odvrátit jej od jeho postojů. Plán měl dvě části. Nejprve byli vyslechnuti studenti, s nimiž přicházel Pintíř nejčastěji do styku. Ti měli protokolárně potvrdit nežádoucí Pintířovo chování. Poté byl proveden výslech samotného Pintíře. Cílem bylo skutek prokázat a zastrašit provinilce. Při pohovoru, který se uskutečnil 19. dubna 1985, byla Václavu Pintířovi vyslovena „výstraha náčelníka Správy SNB Prahy a Středočeského kraje“, protože svým jednáním se měl dopustit trestného činu pobuřování (§100 trestního zákona). Ovšem druhá část opatření měla pro Václava Pintíře závažnější následky. Dne 6. května 1985 bylo z iniciativy StB svoláno jednání představitelů školy včetně stranických funkcionářů a některých studentů. Přítomni byli i tři příslušníci StB. Setkání bylo ale pozadí tzv. profylaktického pohovoru, který vedl vyšetřovatel StB npor. JUDr. Martin Kozák. Ten shrnul Pintířovy „hříchy“ a oznámil udělení výstrahy. Václav Pintíř se i za těchto okolností od svých postojů nedistancoval, pouze uznal, že jeho názory mohly mít negativní dopad na okolí. Již v nepřítomnos-

³⁸⁾ ABS, f. X. správa SNB, Výkaz PVO, č. j. VN-002000/-87, 15. 6. 1987, vypracoval npor. Ing. Málek, mjr. JUDr. Kopinec.

³⁹⁾ Agent PAVEL – Pavel Vaněk (*1962), agent 1. oddělení 2b. odboru Správy StB Praha od 2. 11. 1983, číslo svazku 39132.

ti studentů pak věc řešili pedagogové za účasti příslušníků StB. Ačkoliv doc. Bláho-vá vyjádřila za učitelský sbor překvapení nad proviněními Václava Pintíře, předseda kárné komise prof. Pišvejc konstatoval, že kárná komise „*dospěla ke shodným zjištěním jako příslušníci SNB, a proto navrhla vyloučení studenta Pintíře ze studia*“. Václav Pintíř byl vyloučen v době, kdy mu k ukončení studia zbývalo jen složit poslední státní zkoušku. Vedení VŠZ pak mělo vymýšlet opatření, jak podobným případům předejít, zejména intenzivnějším stranickým dohledem nad studenty.

Formálně bylo vyloučení opřeno o § 34 vyhlášky ministerstva školství 110/1980 o studiu na vysokých školách: „*Za závažné porušení studijních nebo občanských povinností nebo pravidel socialistického soužití může děkan studentovi na návrh kárné komise uložit: napomenutí, důtku, veřejnou důtku, podmíněné vyloučení ze studia a vyloučení ze studia.*“

Uspokojivý průběh a výsledek PVO pak narušovaly jen poznatky agentury StB, podle nichž se pedagogové podvolili tlaku zvnějšku jen neradi. Václavu Pintířovi bylo z těchto míst naznačeno, že mu škola za dva roky umožní státní zkoušku složit a získat diplom. „*Pramen na závěr uvedl, že se takto stává z celého případu fraška, neboť celý dojem vyplývá tak, že i když se společnosti podařilo s. Pintíře ‚dostat ze školy‘, vedení školy dělá, co může, aby studenta ochránilo před politickým terorem a našlo kompromisní cestičku lidskosti.*“⁴⁰ Názor nstržm. P. Slabého na agentovu zprávu je výmluvný: „*Pro současnou dobu typické alibistické stanovisko, které zaujala VŠZ Praha k případu Pintíř, ve snaze převést odpovědnost za rozhodnutí kárné komise na orgány Bezpečnosti, kteráž tímto svým stanoviskem neoficiálně pouze naznačovaným se odchyluje od principiálního řešení soc. nebezpečného jednání k posuzování tohoto závažného protispolečenského jednání studenta Pintíře z pozic jakéhosi ‚socialismu s lidskou tváří‘.*“

Václav Pintíř ale ještě téhož roku emigroval. Byl proto za spáchání trestného činu opuštění republiky (§ 109 trestního zákona) v lednu 1986 odsouzen v nepřítomnosti na dva roky odnětí svobody nepodmíněně.

Na úseku činnosti 4. odboru X. správy SNB⁴¹ bylo nejběžnější formou PVO nedělování vstupních víz cizincům, znemožňování vycestování československým občanům do zahraničí a různé pohovory. Cílem bylo zejména likvidovat nežádoucí kontakty občanů s aktivními exulanty v zahraničí a s židovskými organizacemi a většinou přimět občany Československa, aby ustali v kontaktech na zahraniční „centra ideologické diverze“, v některých případech byla využívána metoda tzv. obecné prevence (zejména zveřejňování tendenčně vykládaných případů v médiích).

„*Akce CESTOVATEL – č. sv. 1474.*⁴² *Doc. Dr. JANOUCHE František, nar. [...] 1931, čs. vystěhovalce ve Švédsku, nyní švédský st. příslušník. Jako exponentu čs. emigrace bylo zamezeno jeho účasti na VI. generální konferenci fyziků a matematiků (pořádala*

⁴⁰⁾ ABS, odd. vyšetř. a operat. spisů, a. č. 773086 – r. č. 39376 KANDIDÁT, listy 114–116, agenturní zpráva agenta PAVLA, r. č. 39132, Reakce a ohlasy na rozhodnutí kárné komise o vyloučení Václava Pintíře z dalšího studia na Vysoké škole zemědělské v Praze, 11. 6. 1985.

⁴¹⁾ 4. odbor X. správy SNB se zabýval sionismem, ideologickou diverzí, pacifismem...

⁴²⁾ Osobní svazek pod heslem CESTOVATEL, r. č. 1474, byl zaregistrován 2. 10. 1969 na Františka Janoucha (*1931). Svazek byl původně signální a byl zničen 8. 12. 1989.

ČSAV) v Praze, s cílem zamezení či obnovení styků s čs. opozicí a předání materiální a morální podpory.⁴³

„Akce GARNITURA I,⁴⁴ Běla ŘÍDKÁ, nar. [...] 1950, prodavačka. Jmenovaná udržuje styky s exponentem čs. emigrace Karlem Kynclem. Na základě vyhodnocení poznatků v akci bylo rozhodnuto provést zpravodajský typovací pohovor se jmenovanou. Druhou variantou ukončení pohovoru bylo profylaktické opatření. Jmenovaná své styky s objektem akce HLASATEL (Kyncl) přiznala do zápisu o výpovědi. Ustoupení od svých již sporadických styků s KYNCLEM však odmítla. V současné době pokračuje její prověrka ve spisu PO. Ke jmenované je zavedena agenturní kontrola.“⁴⁵

„V resortním tisku SIGNÁL byl dne 7. 2. 1987 zveřejněn článek na realizovaný případ ‚KEN‘ o činnosti IDC SVĚDECTVÍ.⁴⁶ Článek byl zpracován na základě odhalení pracovníka IDC SVĚDECTVÍ v červenci (24.) 1986 E. K. Seigneurie, nar. [...], se 40 kg ID materiálu. Příklad byl realizován jako obecná prevence – metoda obecná prevence dle čl. 13, odst. 2, 3.“⁴⁷

PVO provedená k potlačení činnosti církví lze představit obtížně. Ve vyhodnocení činnosti 5. odboru X. správy SNB jsou přehledy realizovaných PVO popsány jen schematicky, bez podrobného popisu konkrétního provedení, jen s odkazem na články metodických pokynů, podle nichž bylo údajně postupováno.

Jak vypadala praxe preventivně-výchovných opatření mimo Prahu? Příkladem může opět být Východočeský kraj.

Za celý rok 1985 byly z operativy (z II. odboru) Správy StB Hradec Králové a jednotlivých okresních oddělení StB po linii II. odboru (vnitřní nepřítel) vyšetřovatelům StB předány případy 3 osob, vyšetřovatelům VB pak 35 osob. Současně bylo ale provedeno celkem 176 PVO s 371 osobami. Z toho byla dvě PVO obecná se 176 osobami. Nejčastější formou PVO byl pohovor. Jako obecná prevence bylo kvalifikováno i předání informace o mládeži v září 1985 Krajskému výboru KSČ v Hradci Králové, „na jejímž základě došlo k prohloubení spolupráce StB a součástí státní správy na celém území kraje“. Výstraha podle NMV 22/1978 byla vyslovena devíti osobám. Provedená kádrová opatření:

- odvolání z funkce nebo přemístění: 10 osob
- neustanovení do funkce: 2
- nepřijetí do pracovního poměru: 4
- veřejná důtka: 1
- nepřijetí nebo vyloučení ze studia na VŠ: 9
- zabránění výjezdu do „kapitalistických států“: 19

⁴³⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 373, Vyhodnocení plánu práce 4. odboru za rok 1984, 14. 1. 1985.

⁴⁴⁾ Spis prověřované osoby pod heslem GARNITURA, r. č. 26347, byl zaregistrován 20. 9. 1983. Spis byl zničen 6. 12. 1989. Osobní svazek pod heslem HLASATEL, r. č. 22440, byl zaregistrován 20. 11. 1981 na Karla Kyncela (*1927). Svazek byl zničen 8. 12. 1989.

⁴⁵⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 373, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních problémech práce, 28. 3. 1984, náčelník 4. odboru X. správy SNB mjr. Beneš Josef.

⁴⁶⁾ Pod pojmem „IDC Svědectví“ (ideodiverzní centrum) je míněn exilový časopis *Svědectví*, vycházející od roku 1956 péčí Pavla Tigrida v Paříži.

⁴⁷⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 376, Informace o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce po linii 4. odboru za III. čtvrtletí 1987, 24. 9. 1987, npor. Široký, náčelník odboru pplk. Beneš Josef.

- vyhoštění vízového cizince z ČSSR, zkrácení pobytu: 3
- zařazení na index nežádoucích osob (u cizinců): 5
- zrušení výstavy: 1x
- zrušení hudební skupiny: 3x
- zabránění konání srazu „volné mládeže“: 7x.⁴⁸

Za rok 1986 bylo represivně podle trestního řádu postiženo celkem 18 osob, z toho 8 předáno vyšetřovateli StB (4x § 100, 2x § 109, 1x § 112, 1x § 179).⁴⁹ Za totéž období bylo ale provedeno i 215 PVO s 388 osobami, dále tři „generální prevence“ k zabránění konání tří srazů „volné mládeže“, kdy bylo zákazem postiženo celkem 630 osob. PVO byla prováděna zejména v prostředí mládeže, dále „proti negativnímu působení církví a sekt“ a v souvislosti s Chartou 77. Prevence se týkala zejména tzv. trestné činnosti podle § 100, 112, 178, 202 a 260.⁵⁰ Byly využívány metody zpravodajsko-taktické a administrativně-právní: pohovory a případně „nucené styky“ nebo opatření ve spolupráci se státními a společenskými organizacemi. PVO prováděná na středních odborných učilištích, středních a vysokých školách plnila podle StB většinou svůj účel, naopak mládež, klasifikovanou StB jako „volná mládež“, a zejména příznivce punku se nedařilo zastrašit. Preventivně-výchovnými opatřeními se mělo dokonce dařit zajišťovat akce Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*. Mezi kněžími StB aplikovala zejména „nucené styky“ (výslechy) a pohovory ve spolupráci s církevními tajemníky. V prostředí Charty 77 se mělo dařit pomocí PVO údajně „prohlubovat rozpory“ mezi signatáři z Prahy a z Východočeského kraje, podařilo se zamezit několika podpisovým akcím a dvě osoby na základě nucených pohovorů odvolaly své podpisy Charty 77. Aktivní opatření byla zaměřena i proti ustanovení jednotného programu signatářů a sympatizantů Charty 77 a „antisocialistických sil“ ve Východočeském kraji. Bylo provedeno 21 kádrových opatření k osobám, které nezastávaly vyšší postavení, výstraha podle NMV č. 22/1978 byla vyslovena v 5 případech.⁵¹

Za rok 1987 bylo v teritoriu Východočeského kraje postiženo represí celkem 19 osob, z nich osm bylo předáno vyšetřovateli StB, deset vyšetřovateli VB a jedna osoba byla předána vyšetřovateli Vojenské prokuratury. Za totéž období bylo provedeno 273 PVO s 372 osobami a 11 generálních prevencí. Z nich byly čtyřikrát rozeznány „srazy volné mládeže“ (takto bylo postiženo celkem asi 1300 osob) a sedmkrát byly uspořádány besedy s učňovskou a středoškolskou mládeží (pro celkem 800 osob) na téma šikanování a trestná činnost mládeže. PVO byla prováděna v polovině případů v prostředí mládeže a z jedné třetiny v prostředí římskokatolické církve. Nejčastější formou byly pohovory, zvýšený efekt měly mít pohovory doplněné zápisem o výpovědi. PVO a výstrahy neměly žádný účinek na hlavní signatáře Charty 77. Provedená kádrová opatření:

⁴⁸⁾ ABS, f. KS SNB – S StB Hradec Králové, Roční hodnocení pracovních výsledků za rok 1985, adr. X. S SNB AIPKO, 17. 1. 1986.

⁴⁹⁾ Trestné činy podle I. hlavy trestního zákona – trestné činy proti republice: § 100 – pobuřování, § 109 – opuštění republiky, § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině, § 179 – obecné ohrožení.

⁵⁰⁾ § 178 – maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, § 202 – výtržnictví a § 260 – podpora a propagace fašismu a podobného hnutí.

⁵¹⁾ ABS, f. KS SNB S StB Hradec Králové, Roční vyhodnocení pracovních výsledků za rok 1986, adr. X. S SNB AIPKO, 6. 1. 1987.

- zabránění soudní obhajoby signatářem CH-77 – 2
- rozvázání pracovního poměru – 2
- přemístění duchovních římskokatolické církve – 2
- neudělení státního souhlasu k výkonu náboženské funkce – 7
- zabránění uměleckému vystoupení – 3
- nedoporučení ke studiu v zahraničí – 13
- zrušení organizace „Přátel přírodní výživy“ při Českém svazu zahrádkářů v Dobrušce, okr. Rychnov nad Kněžnou (postiženo 516 členů z celé ČSSR)
- umístění na index nežádoucích osob (cizinci) – 1x
- výstraha podle NMV 22/1978 – 11x.

Zpracovatel zprávy si postěžoval, že mnohé instituce, zejména národní výbory, Socialistický svaz mládeže, školy, reagují na negativní jevy až na základě upozornění Státní bezpečnosti a samy nevyvíjejí žádnou aktivitu směrem k prevenci.⁵²

Za období roku 1988 není pro problematiku vnitřního nepřítel ve Východočeském kraji k dispozici roční vyhodnocení, jen vyhodnocení za první dvě čtvrtletí roku. V prvním čtvrtletí byly součástmi StB v teritoriu Východočeského kraje dvě osoby předány vyšetřovateli VB, vyšetřovateli StB žádná. Bylo ale současně provedeno 53 PVO se 75 osobami a další preventivně-rozkladná opatření v souvislosti s aktivitami „antisil“ (tj. antisocialistických sil), římskokatolické církve a v prostředí mládeže. Více než polovina PVO jako již dříve směřovala do prostředí mládeže, více než třetina do církve a sekt. Šlo zejména o trestnou činnost směřující k spáchání „trestných činů“ podle § 100, 202 a 178. Převládala skrytá prevence, operativní pohovory a „nucené styky“. Výstraha podle NMV 22/1978 nebyla vyslovena žádná. Jako PVO byla provedena tato kádrová opatření:

- Faráři římskokatolické církve Pavel Rousek a František Schnittler byli přemístěni v rámci Východočeského kraje, protože údajně negativně ovlivňovali věřící.
- Jiří Studený, ředitel Střední ekonomické školy Trutnov, byl označen za „přivržence hnutí PUNK“. Zjištění bylo postoupeno odboru školství východočeského krajského národního výboru.
- Jiří Burda, Martina Kuhn-Gaberová a Alena Takáčová, pracovníci klubu SSM Trend Trutnov, „propagovali“ podle zjištění StB v klubu punkovou hudbu. Tato informace byla předána OV SSM v Hradci Králové.
- Vladimíru Sádovskému, který byl údajně opakovaně trestán za kriminální činnost, bylo zabráněno ve znovuzískání povolení k diskžokejské činnosti.⁵³

Ve druhém pololetí roku 1988 byla předána jedna osoba vyšetřovateli StB. Další osoba byla předána vyšetřovateli prokuratury. Jednalo se o signatáře Charty 77 Stanislava Pitaše, u něhož zahájil dne 3. května 1988 vyšetřovatel Okresní prokuratury Náchod trestní stíhání podle § 156/2, protože Stanislav Pitaš ve své písemné stížnosti

⁵²⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 445, Vyhodnocení plánu práce 2. odboru S StB Hradec Králové 1987, Roční zhodnocení pracovních výsledků za rok 1987, 11. 1. 1988.

⁵³⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 433, Vyhodnocení plánů práce 2. odborů krajských správ StB vč. Hradce Králové. Informace za I. čtvrtletí 1988 (11. 12.–10. 3.). Osnova podle RMV č. 12/83, č. j. OS-00442/II-01-88, 20. 3. 1988, náčelník 2. odboru pplk. RSDr. Havránek Stanislav a náčelník S StB pplk. RSDr. Hakl Josef, adresováno X. S SNB AIPO Praha.

hanlivým způsobem urazil a napadl [sic] příslušníka StB pro výkon jeho funkce. Za stejné období bylo provedeno 58 PVO s 65 osobami, jedna generální prevence v gymnáziu J. K. Tyla v Hradci Králové a jedno preventivně-rozkladné opatření v prostředí „antisil“ a církví. Spolu s VB bylo zabráněno konání dvou srazů příznivců undergroundu a punku. Preventivní činnost směřovala zejména do prostředí mládeže, církví, sekt a „antisil“. Podle StB se jednalo o tendence k páčání trestných činů podle § 100, 178 a 202. Použité formy PVO: pohovory, „nucené styky“ a skrytá forma prevence. Výstraha byla udělena jedna.

Byla provedena následující kádrová opatření:

- Herec Divadla Vítězného února v Hradci Králové Miroslav Suchý – vyloučen z KSČ za činnost v letech 1968–1969. Utajenou formou bylo zabráněno, aby působil jako režisér divadla.
- Hudebník Milan Košťák, který prý v minulosti negativně ovlivňoval obecnost – utajenou formou zabráněno, aby byl opětovně zaměstnán jako profesionální hudebník.
- Studentka Pedagogické fakulty v Hradci Králové Jitka Šprincová, současně vedoucí Malé galerie na vysokoškolských kolejích – odvolána z funkce vedoucí galerie, protože se podílela na happeningu v galerii s názvem *Ruce 1988*.
- Jan Vrba, vychovatel SOU n. p. Pozemní stavby Rychnov nad Kněžnou a člen církve Svědci Jehovovi – po upozornění vedením organizace přeřazen do funkce závozníka a zaměstnavatel ukončil jeho dálkové studium Pedagogické fakulty v Olomouci.
- Zbyněk Šejnoha, student gymnázia Jevíčko a člen církve Svědci Jehovovi – prostřednictvím X. správy SNB zbaven možnosti studovat vysokou školu v zahraničí a omezeny i možnosti jeho vysokoškolského studia v ČSSR.
- MUDr. Jiří Kužel, zástupce primáře oddělení v Nemocnici s poliklinikou Jilemnice – vzhledem k „protispolečenské činnosti“ v letech 1968–1969 „nebyl doporučen“ do funkce primáře v Nemocnici s poliklinikou ve Vrchlabí.
- [...], student OUJP Dobruška – vzhledem k údajně negativnímu chování a vystupování vyloučen ze studia a odeslán domů do Etiopie.⁵⁴

Dílčí ukázkou mohou být i výsledky v Severočeském kraji za první polovinu 80. let. V Severočeském kraji bylo provedeno od 1. ledna 1980 do 30. června 1985 v problematice „vnitřního nepřítel“ 377 PVO u 881 osob. Z nich bylo 280 příslušníků „intelligence“, 269 osob z řad mládeže, 262 dělníků, 50 lidí „z kultury“, 13 ze zemědělství, 4 vojáci ČSLA a 3 z „bývalé buržoazie“. Z 377 PVO bylo tematicky 109 v problematice „kontrarozvědné ochrany mládeže“, 79 ze zdravotnictví, 70 z církví a sekt, 46 z problematiky K-231, KAN a Charta 77, 6 z okruhu sionistů, 17 z pravice, 3 bývalých politických stran, 2 nacionalistů a 45 z ostatních problematik. Jen 120 PVO bylo provedeno u osob vedené v operativních svazcích. V daném období se zvyšoval i počet udělených výstrah podle NMV č. 22/1978. V letech 1980, 1982 a 1983 byla udělena

⁵⁴⁾ ABS, f. X. správa SNB, i. j. 434, Vyhodnocení plánů práce 2. odbory krajských správ StB. Informace za II. čtvrtletí 1988, č. j. OS-00442/II-01-88, 20. 3. 1988, náčelník 2. odboru pplk. RSDr. Havránek Stanislav, náčelník správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. Hakl Josef, adresováno X. S SNB AIPO Praha.

jedna ročně, v r. 1984 šest a za první pololetí roku 1985 to bylo již devatenáct výstrah. V problematice Charty 77 bylo v kraji údajně dosaženo velmi dobrých výsledků. Ze 70 signatářů aktivních v Severočeském kraji se 22 vystěhovalo do zahraničí a 14 podpis Charty 77 odvolalo.⁵⁵ Z analýzy vyplývá, že největší množství PVO bylo provedeno v problematice mládeže. Ve třetině případů byla PVO uskutečněna u osob vedených v operativních svazcích, tzn. že tak byly ukončovány případy, u kterých se nepodařilo prokázat trestný čin.

Shrnutí

V praxi bylo v době „normalizace“ nejvíce PVO, zhruba 60 %, prováděno v celorepublikovém měřítku součástmi StB pro „boj proti vnitřnímu nepříteli“. Dalších zhruba 30 % vykonávaly součásti StB pro ochranu ekonomiky, zhruba 10 % pak součásti pro „boj proti vnějšímu nepříteli“.

Odhadem, podle vyhodnocení dílčích známých údajů, bylo v letech 1969–1989 v Československu provedeno Státní bezpečností zhruba 100 000 preventivně-výchovných opatření, tzn. 5000 ročně! Za trestné činy podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona (trestné činy proti republice) bylo přitom za totéž období odsouzeno v Československu 4758 osob. Jde ale o počet bez rozsudků vojenských soudů a bez odsouzených za trestný čin opuštění republiky (§ 109), kterých bylo 105 993.⁵⁶

Ve srovnání s šedesátými léty jde u preventivně-výchovných opatření zhruba o pětinásobné zvýšení.

Z analytických zpracování StB vyplývá, že do roku 1972 mezi ukončovánými případy převažovaly případy zakončené návrhem na vyšetřování. Od roku 1973 byl trend opačný. Převažovaly případy ukončené preventivně-výchovnými opatřeními. Mělo se tak dít s ohledem na již zmíněné zásady bezpečnostní politiky KSČ, formulované oficiálně XV. sjezdem KSČ. V roce 1979 činil počet PVO 71,7 % z uzavřených případů, zatímco návrhem na vyšetřování bylo ukončeno 28,3 %.

Skutečným důvodem byla neudržitelnost tvrdé represe v měnících se politických podmínkách. Mezi významné faktory ovlivňující podobu a rozsah represe patřily zájem a tlak světové veřejnosti, nevládních organizací, zabývajících se ochranou lidských práv, zahraničních vlád i mezivládních organizací. Základnou pro tento tlak byl od poloviny sedmdesátých let tzv. helsinský proces, který umožňoval mimo jiné vyžadovat dodržování lidských práv v Československu. Proto bylo stále obtížnější dosahovat postihu cestou justice a skrytá represe byla svěřena Státní bezpečnosti.

Téma preventivních, výchovných, profylaktických a rozkladných opatření je velmi důležité. Ukazuje skutečný rozsah represe v „normalizačních“ letech a formy, jakými represivní aparát, ale i celý komplex systému státních i tzv. společenských organizací postupoval proti nepohodlným občanům.

⁵⁵) ABS, diplomová práce kpt. Karla Malého: MALÝ, Karel: *Preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná činnost jako forma předcházení a zamezování v působení ideologické diverze*. VŠ SNB, Praha 1986.

⁵⁶) CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Sešity 29, ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. 10.

